

היסטוריה

על פי תכנית הרפורמה ללמידה משמעותית

הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: שתיים וחצי.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה ארבעה פרקים.

עליך לענות על חמש שאלות, כמפורט להלן.

מן השאלות שבחרת לענות עליהן, לפחות שתי שאלות חייבות לכלול מקור.

פרק ראשון	—	(20×1)	—	20 נקודות
פרק שני	—	(15×2)	—	30 נקודות
פרק שלישי	—	(25×1)	—	25 נקודות
פרק רביעי	—	(25×1)	—	25 נקודות
סה"כ	—			100 נקודות

שים לב: תלמידים שאושר להם מבחן מותאם יענו על ארבע שאלות: על שאלה אחת מפרק ראשון,

על שתי שאלות מפרק שני ועל שאלה אחת מפרק שלישי או מפרק רביעי.

אין חובה לבחור בשאלה שיש בה מקור.

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. המלצה לחלוקת זמן: פרק ראשון — כ־20 דקות; פרק שני — כ־40 דקות;

פרק שלישי ופרק רביעי — כ־30 דקות לכל פרק.

כתוב במחברת הבחינה בלבד, בעמודים נפרדים, כל מה שברצונך לכתוב כטיוטה (ראשי פרקים, חישובים וכדומה).

רשום "טיוטה" בראש כל עמוד טיוטה. רישום טיוטות כלשהן על דפים שמחוץ למחברת הבחינה עלול לגרום לפסילת הבחינה!

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

שים לב: מן השאלות שתענה עליהן, לפחות שתי שאלות חייבות לכלול קטע מקור.

פרק ראשון (20 נקודות)

בפרק זה ענה על שאלה אחת בנושא שלמדת:

בית שני (שאלות 1-3)

או

ערים וקהילות בימי הביניים: בגדד (שאלות 4-6) או **פראג** (שאלות 7-9)

ממדינת מקדש לעם הספר — בית שני (20 נקודות)

אם למדת נושא זה, ענה על אחת מן השאלות 1-3.

1. **מקור** — הורדוס מלך "חסות"

לפניך קטע מספרו של היסטוריון בן זמננו, אברהם שליט, העוסק בדמותו של הורדוס ובפעולו.

החקלאות לא הייתה המקור היחיד לעושר שהביא שלטונו של הורדוס. הרבה שָׁקַד המלך גם על פיתוח דרכי המסחר [...] הורדוס היה שליט בעל דמיון ועין רואה והבין את הצורך הדוחק במרכזים עירוניים לפיתוח מסחר הארץ. ראוי לזכור בראש ובראשונה את ירושלים בירת המְלָכוֹת. אין ספק שירושלים לא זו בלבד שהייתה מרכזה הדתי והרוחני של הארץ כולה, אלא גם עיקר מרכזו של סחר הפְּנִים. [...] הוא השתדל לסייע לה על ידי פיתוח העיר גם מצד יכולתה לשמש מקום מגורים לתושבים רבים וגם מצד רווחתם של עסקים.

אפשר להבין לרוחם של בני תקופתו, שנתמלאו זוועה ושאט נפש [בוז] למראה דרכיו ומעשיו של המלך בעסקי הציבור והיחיד. אבל אנו, שעומדים ומתבוננים בדרכי האיש והמלך בריחוק זמן של אלפיים שנה [...] נראה בו אחד המחדשים המדיניים עֲזֵי הלב וחרפי השכל הגדולים, שקמו לעם היהודי בתקופה העתיקה [...]

מנהיגי האומה [בני תקופתו] השכיחו במתכוון את זכרו של הורדוס מלב האומה, [...] את הטוב שעשה הורדוס שכחו ואת הזוועות שמרו לדורות עד שנשאר רק השם "הורדוס הרשע" ו"העבד האדומי". אבל ההיסטוריון של ימינו חייב לכנותו בשם היאה לו: הורדוס מלך ישראל.

(מעובד על פי שליט, א' [1960]. **הורדוס המלך**. ירושלים: מוסד ביאליק, עמ' 170, 341-342)

א. כיצד כתב הקטע רואה את דמותו של הורדוס? הצג מתוך **הקטע** שתי פעולות של הורדוס

שאפשר לבסס עליהן תפיסה זו. (10 נקודות)

ב. **על פי הקטע**, הצג את דמותו של הורדוס בעיני בני תקופתו. הבא שתי דוגמאות לביסוס

תפיסתם **על פי מה שלמדת**. (10 נקודות)

2. הממלכה החשמונאית

- א.** הצג שני שינויים דמוגרפיים שחלו בממלכה החשמונאית במהלך בנייתה וביסוסה.
(8 נקודות)
- ב.** הסבר מדוע אימצו השליטים החשמונאים את התרבות ההלניסטית. הבא דוגמה לתופעה זו.
(12 נקודות)

3. תוצאות "המרד הגדול" והמרכז ביבנה

- א.** הצג את תוצאות "המרד הגדול" בתחום הדמוגרפי ובתחום הכלכלי, והסבר את הסכנה שנשקפה לעם היהודי בעקבות תוצאות אלה. (8 נקודות)
- ב.** חורבן בית המקדש פגע בשלושה מוסדות מרכזיים של האומה: בית המקדש, הסנהדרין והכהונה.
הסבר כיצד התמודדו חכמי יבנה עם הפגיעה בשניים מן המוסדות האלה.
(12 נקודות)

ערים וקהילות בימי הביניים (20 נקודות)

ענה על שאלה אחת בנושא שלמדת: בגדד אן פראג.

עיר מדגימה — בגדד

אם למדת נושא זה, ענה על אחת מן השאלות 4-6.

4. מקור — המרכז היהודי בבבל

- א. המרכז בבבל מילא תפקיד חשוב בחיי היהודים בח'ליפות המוסלמית. קרא את הקטע שלפניך, והסבר כיצד חשיבות המרכז באה לידי ביטוי בקטע. בסס את תשובתך על שלוש דוגמאות. (11 נקודות)

מבחינה רוחנית הייתה בבל מקום המפגש הראשי בין התרבות היהודית לבין התרבות הערבית-האסלאמית שהושפעה מן הפילוסופיה ומן המורשת המדעית של היוונים, מפגש שכבר במאה השמינית הניב תוצאות רבות חשיבות. חיבוריהם של חכמי ישראל שכתבו בערבית, ובייחוד אלה של בני המאה העשירית, כגון ר' סעדיה גאון, הפכו נכסי צאן ברזל של היצירה היהודית. מבבל נמשכה השפעת יצירה זו לארצות צפון אפריקה, לספרד, לפרס ולתימן. בבל אף הייתה זירת המאבק בין היהדות הנאמנה למסורת חז"ל, המכונה היהדות הרבנית, לבין הקראות*, שכפרה בתורה שבעל פה וקבעה לה הלכות משלה. דרכי לימוד התורה שנתגבשו בישיבות גאוני בבל הפכו בסיס ללימוד זה בעם ישראל לדורותיו ובסיס לפסיקה בתחום ההלכה.

(טובי, י', יעקב, ב' ובר־אשר, ש' [1981]).

תולדות היהודים בארצות האיסלאם. ירושלים: מרכז זלמן שזר, עמ' 25)

* שיטתם של הקראים.

- ב. הצג את תחומי הידע שבהם עסק הרב סעדיה גאון, והסבר כיצד השפעת התרבות

המוסלמית באה לידי ביטוי בפעילותו. (9 נקודות)

5. העיר המוסלמית

- א.** הסבר מדוע התפתחו ערים בח'ליפות המוסלמית סמוך למחנות צבא, ומדוע התפתחו ערים סמוך לדרכים ראשיות. (10 נקודות)
- ב.** הסבר את השיקולים שהניעו את הח'ליף ג'עפר אל־מנצור לבחור בבגדד לבירת הח'ליפות המוסלמית. (10 נקודות)

6. מעמדות בעולם המוסלמי

- א.** הצג שניים מן המעמדות הגבוהים שהיו בעיר בגדד. הסבר את החובות והזכויות של השפחה אן של העבד. (10 נקודות)
- ב.** הסבר מדוע ניתן ליהודים ולנוצרים מעמד משפטי של "בני־חסות" בח'ליפות המוסלמית. הצג שני ביטויים של העליונות המוסלמית על "בני החסות". (10 נקודות)

עיר מדגימה — פראג

אם למדת נושא זה, ענה על אחת מן השאלות 7-9.

7. מקור — מעמד היהודים בעיר הנוצרית

א. מהו העיקרון התאולוגי (התפיסה הדתית) שהנחה את יחס הנוצרים אל היהודים בחברה

הנוצרית בימי הביניים? (8 נקודות)

ב. לפניך קטע של היסטוריון המתאר את מציאות החיים של יהודים בערים הנוצריות בימי

הביניים.

קרא אותו וענה על השאלה שאחריו.

אנו רגילים לראות בחיי היהודים בגולה שרשרת של רדיפות ואפוליות, והנה בתקופה זו הם שווים לאוכלוסייה הכללית, ולמרבה הפליאה אף "שווים יותר". אם נבחן את תוכן הפריבילגיות נראה שהיהודים הללו השיגו זכויות **רבות מאלה שהשיגו קבוצות עירוניות אחרות**. ראשית, הם הורשו להקים מסגרת עצמאית משלהם, שבה מתנהלים החיים בתחום השיפוט והמשפטי — תוך חסינות בפני כניסתם והתערבותם של בעלי שררה נוצרים (דוכסים, רוזנים, שופטים וכיוצא בזה) לשטח האוטונומי של הקהילה. [...] שנית, הפריבילגיות מדגישות את האופי המיוחד של הקבוצה היהודית כעדה דתית נפרדת ושונה. לפיכך מוענק לה חופש הפולחן, והזכות להקים בתי כנסת ובתי קברות. [...] כמו כן מובטחת ליהודים הגנה מפני ניסיונות לכפות עליהם להתנצר. שלישית, חופש התנועה של הסוחרים היהודים ברחבי הארץ, הפטורים ממכסים ומהיטלים למיניהם, הזכות להחזיק ברכוש, החירות לסחור במגוון של סחורות והיתר לשכור את שירותיהם של משרתים ומשרתות נוצרים.

(מעובד על פי פרישמן, א' [2008], **האשכנזים הראשונים: תולדות היהודים באירופה הצפונית**)

מראשית התיישבותם עד פרעות תתנ"ו. תל אביב: הקיבוץ המאוחד, עמ' 179-180)

על פי הקטע, הצג את הזכויות שהשיגו היהודים בערים הנוצריות בימי הביניים.

על פי מה שלמדת, הסבר מדוע ניתנו להם זכויות אלה?

(12 נקודות)

8. התפתחות העיר פראג

- א. מה היו השלבים העיקריים בצמיחתה של פראג, עד המאה ה־16? (8 נקודות)
- ב. מדוע נהפכה פראג למרכז מדיני במאה ה־16?
- הסבר כיצד השפיעה התפתחות זו על ההתפתחות הכלכלית של פראג. (12 נקודות)

9. המהר"ל מפראג

- א. הסבר את התפיסה החינוכית של המהר"ל מפראג, והצג את הביקורת שלו על שיטות הלימוד שהיו נהוגות בתקופתו. (12 נקודות)
- ב. המהר"ל מפראג העניק משמעות חיובית לקיומו של העם היהודי בגולה. הסבר את עיקרי תפיסתו בעניין זה. (8 נקודות)

פרק שני — לאומיות וציונות (30 נקודות)

ענה על שתיים מן השאלות 10-13 (לכל שאלה — 15 נקודות).

10. מקור — התעוררות הלאומיות באירופה

לפניך קטע ממכתב של האחים גרים*, שעוסק באיסוף השירה העממית הגרמנית.

לאחרונה נוסדה חברה המבקשת לפרוש זרועותיה בכל רחבי גרמניה, ואשר שמה לה למטרה להציל ולאסוף את כל השירים והאגדות ששרדו בקרב בני העם הגרמני הפשוט. מקצה אל קצה מבורכת עדיין מולדתנו בנכס זה אשר הנחילו לנו אבותינו [...] בלא חקירה מדוקדקת יותר, לא יהיה אפשר להבין הבנה מעמיקה את המקורות האמיתיים והעתיקים של שירתנו, את ההיסטוריה שלנו ואת שפתנו. כשמטרה זו לנגד עינינו אנו מבקשים עתה לעשות כל מאמץ לגלות את החומר המפורט להלן ולהעלותו בנאמנות על הכתב:

1. שירי עם וחרוזים ששרים במועדים שונים, בחגים, במטוויות, ברחבות מחול ובעבודות השדה השונות. בראש ובראשונה כאלה שיש בהם תוכן סיפורי, כלומר שיש בהם התרחשות: ככל האפשר עם מילים, עם הלחן ועם הצלילים שלהם.
2. אגדות בשפה המדוברת [...], אגדות מקומיות שיש בהן כדי להבהיר מאפיינים מקומיים כלשהם (כמו הרים, נהרות, ימות, ביצות, טירות חרבות, מגדלים וכל האנדרטאות ומצבות הזיכרון מימי קדם) [...]
4. חגים עממיים, מנהגים, מסורות ומשחקים [...]

(וסרמן, ה' [1989]. **אירופה ערש הלאומיות, מעשיות האחים גרים**. רמת אביב: האוניברסיטה הפתוחה, עמ' 14-15)

* יעקב ווילהלם גרים חיז בגרמניה במאה ה-19 ועסקו בחקר התרבות הגרמנית.

א. הסבר כיצד המאפיינים המלכדים את בני אותו הלאום **באים לידי ביטוי בקטע**.

בתשובתך הבא שלוש דוגמאות. (8 נקודות)

ב. הסבר את ההשפעה של רעיונות התנועה הרומנטית אנ של רעיונות ההשכלה על צמיחת

הלאומיות באירופה במאה ה-19. הצג גורם נוסף שתרם לצמיחת הלאומיות. (7 נקודות)

11. התנועות הלאומיות

בחר בתנועה לאומית שפעלה באחת מן הארצות האלה: יוון, פולין, איטליה, גרמניה, והשווה (הדומה והשונה) בינה ובין התנועה הציונית.

בתשובתך התייחס לשני קריטריונים:

א. המטרות של כל אחת מן התנועות. (6 נקודות)

ב. הגורמים שערכו את המאבק של כל אחת מן התנועות. (9 נקודות)

12. הרצל והצהרת בלפור

א. הצג שתיים מן הפעולות של הרצל להשגת הצ'רטר על ארץ-ישראל, והסבר מדוע נכשל

בהשגת הצ'רטר. (8 נקודות)

ב. הסבר מדוע שמחו הציונים על פרסום הצהרת בלפור, ומדוע התנגדו הערבים להצהרה זו.

(7 נקודות)

13. השינויים שיצרו התנועות הלאומיות באירופה והתנועה הציונית בארץ-ישראל

א. הצג שני שינויים שיצרה הלאומיות המודרנית בסוף המאה ה-19 ובתחילת המאה ה-20

במפה המדינית של אירופה, והסבר שינוי נוסף שהיא יצרה בתקופה זו. (7 נקודות)

ב. הצג שני שינויים שהתנועה הציונית חוללה בארץ-ישראל בשנים 1882-1914: שינוי אחד

בתחום ההתיישבות ושינוי אחד בתחום התרבות והחינוך. (8 נקודות)

פרק שלישי — המאבק על הקמת מדינת ישראל (25 נקודות)

ענה על אחת מן השאלות 14-16.

14. מקור — ארץ-ישראל בשנים 1945-1947

לפניך קטע ובו המעפיל שלמה פרץ מתאר את חוויותיו באניית המעפילים "יהודה הלוי".

הפלגתי באניית המעפילים הראשונה מצפון אפריקה. אנייה בשם "יהודה הלוי", אשר הפליגה מאלג'יריה בדרכה ארצה ובה 430 מעפילים, אנשים, נשים וטף, שכולם היו ממרוקו. [...] האנייה הייתה קטנה למדי. הותקנו בה אצטבות קטנות מעץ, אשר שימשו כמקומות לינה, כל אחד לארבעה אנשים. האצטבות היו מותקנות במספר קומות. ישנו ממש כמו סרדינים, בתנאים גרועים [...] ארבעה ימים אחרי שיצאנו מנמל פאלרמו נתגלנו על ידי שני מטוסים של חיל האוויר המלכותי [הבריטי] אשר צילמו את האנייה מספר פעמים. למחרת התקרבה אלינו האנייה הבריטית עד למרחק של 200 מטר, בערך. [...] באותו זמן היינו מוקפים בחמש אניות מלחמה בריטיות שתותחיהן פונו כלפינו. בערך בשעה 08:00 סגרו עלינו האניות הבריטיות, ממש התקרבו עד כדי חמישה מטרים. ראינו את החיילים עומדים מוכנים, בחגור קרב מלא. בידיהם החזיקו נשק חם. שעת האפס התקרבה. קיבלנו מהאחראים עלינו הוראה לפתוח בשירת "התקוה" [...] בסיום השירה נוכחנו כי האניות הבריטיות התקרבו אלינו עד כדי חצי מטר מכל צד. נתקבלה פקודה להילחם בחיילים, להכותם בבקבוקים ובקרשים. לאחר רגעים מספר הזדעזענו מלחצים של שתי אניות בריטיות, אשר דחפו את אנייתנו משני צדיה. הרגשנו זעזוע חזק. ממש כאילו אנייתנו טובעת בים. באותו רגע עצמו התנפלו עלינו החיילים מכל הכיוונים, התיזו עלינו גז מדמיע ופלשו אל תוך האנייה [...] הבריטים נאלצו לגרור את אנייתנו עד לנמל חיפה [...] בנמל חיפה קידמו אותנו מספר רב של חיילים בריטים מזוינים. הם שמרו עלינו בשעה שהועברנו מהאנייה שלנו אל אניית מעצר תחת משמר כבד, ולאחר 18 שעות הפלגה, הגענו לקפריסין. עברנו ביקורת קפדנית על גופנו ועל חפצינו.

(מעובד על פי זינגרוב, י' ובוים, ד' [1990].)

"להיות עם חופשי..." מגולה לתקומה לאומית, כרך שלישי 1939-1949. ירושלים: כנה, עמ' 254-255

א. הסבר על פי הקטע את הקשיים של המעפילים שעלו לארץ-ישראל.

על פי מה שלמדת, מדוע נמשכו מבצעי ההעפלה למרות הקשיים והסכנות? (15 נקודות)

ב. אחד מתחומי המאבק של היישוב היהודי בשלטון הבריטי היה תחום ההתיישבות. הסבר

אחת מן המטרות של מאבק זה, והצג פעולה אחת של היישוב בתחום זה. (10 נקודות)

15. מלחמת העצמאות

- א.** היסטוריונים מחלקים את מלחמת העצמאות לארבע תקופות.
- בחר בתקופה אחת שבה לדעתך נשקפה סכנה משמעותית לקיום של היישוב היהודי בארץ אנ לקיום של מדינת ישראל. נמק את בחירתך.
- הדגם את דבריך באמצעות אירוע מן התקופה שבחרת. (13 נקודות)
- ב.** הסבר שתי מטרות של "תכנית ד'", והצג אחד מהישגיה. (12 נקודות)

16. הסכמי שביתת הנשק ובעיית הפליטים

- א.** מהו "הקו הירוק"?
- הסבר מדוע לא נחתם בתום מלחמת העצמאות הסכם שלום בין ישראל ובין שכנותיה. (10 נקודות)
- ב.** הסבר את הגורמים להיווצרות בעיית הפליטים בסיום מלחמת העצמאות. (15 נקודות)

פרק רביעי — סוגיות נבחרות בתולדות מדינת ישראל (25 נקודות)

ענה על אחת מן השאלות 17-20.

17. מקור — מלחמת ששת הימים

- א.** עיין בנספח שבו קריקטורה שצייר קריאל גרדוש ("דוש").
הקריקטורה מתארת את המצב של ישראל בתקופת ההמתנה שלפני מלחמת ששת הימים.
הסבר כיצד **באים לידי ביטוי בקריקטורה** הגורמים שהובילו לפרוץ המלחמה.
(12 נקודות)
- ב.** הצג את תוצאות מלחמת ששת הימים, והסבר את ההשפעה של המלחמה על מדינת ישראל
בשני תחומים. (13 נקודות)

18. מקור — מלחמת יום הכיפורים

- א.** באוקטובר 1973 היו אמורות להיערך בישראל בחירות לכנסת. עיין בנספח שבו מוצגת מודעת בחירות שפרסמה המפלגה שהייתה אז בשלטון.
— הסבר כיצד **מודעה זו** מבטאת את התפיסה של ההנהגה בישראל בתקופה שלפני פרוץ מלחמת יום הכיפורים.
— **על פי מה שלמדת**, ממה נבעה תפיסה זו?
(13 נקודות)
- ב.** הצג את תוצאות מלחמת יום הכיפורים, והסבר את ההשפעה של המלחמה על מדינת ישראל
בשני תחומים. (12 נקודות)

19. תהליך הדה־קולוניזציה

- א.** הסבר שני גורמים שהובילו לתהליך הדה־קולוניזציה באסיה ובצפון אפריקה, והצג שני מאפיינים של תהליך זה. (12 נקודות)
- ב.** הסבר את השפעת תהליך הדה־קולוניזציה ואת ההשפעה של הקמת מדינת ישראל על היהודים בארצות האסלאם. הדגם השפעות אלה ממדינה שלמדת עליה. (13 נקודות)

20. עלייה וקליטה בשנות החמישים והשישים של המאה ה־20

- א.** מהיכן הגיעו העולים לארץ־ישראל בשנות החמישים והשישים? הסבר את הגורמים לעלייתם. (13 נקודות)
- ב.** מהי תפיסת "כור ההיתוך"? הסבר כיצד אירועי ואדי סאליב חשפו את אחת מנקודות התורפה (חולשות) של תפיסה זו. (12 נקודות)

בהצלחה!

נספח לשאלה 17: קריקטורה

קריאל גרדוש

הדמות במרכז היא "שרוליק" – "צבר" חבוש כובע טמבל.
דמות זו מסמלת את ישראל.

(אתר "המולטי יקום של אלי אשד" [2007]. אוחר ב-18 בינואר 2017
מ-<http://www.no666.wordpress.com>)

קו בר-לב

על שפת הסואץ שורר שקט. גם במדבר סיני, ברצועת
עזה, בגדה המערבית, ביהודה ובשומרון ובגולן.
הקוים בטוחים. הגשרים פתוחים. ירושלים מאוחדת. קמות
התנחלויות ומעמדנו המדיני איתן.
זרתוצאה של מדיניות שקולה. נועזת. ומרחיקת'ראות.
זו הוכחה לקוצר הראות של מנהיגי גח"ל.*
הגענו לכך בעזרתך. ואיחך - נמשיך

אתה היודע-
רק המערך יכול לעשות זאת
הצבע אמת
המערך/מפלגת העבודה הישראלית מפ"ם

(מתוך פרויקט "מסע בזמן", אתר הספרייה הלאומית)

* גח"ל — המפלגה הגדולה באופוזיציה.

** המערך — המפלגה הגדולה בקואליציה (בשלטון).

בתצלום נראים ראש הממשלה גולדה מאיר ושרים בממשלה.